ON CAMPUS TRAININGS

Agronomy

Plant Protection

Animal Science

Extension Education

OFF CAMPUS TRAININGS

OPPO Fil Pro · OHarshad

Agronomy

Horticulture

Plant Protection

Extension Education

VOCATIONAL TRAININGS

Azolla preparation

Value addition mango

Mushroom cultivation

Poultry rearing

SPONSORED TRAININGS

The Paid of the Pa

Agronomy

Plant Protection

Animal Science

Horticulture

EXTENSION PERSONEL TRAININGS (In service training)

Agronomy

Horticulture

Ext. Education

Animal Science

PERFORMANCE OF FLDs (Kharif, 2020-21)

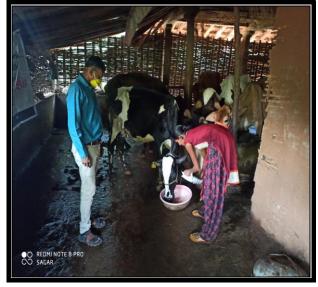
Samsung Triple Camera
Shot with my Galaxy A70s

Finger millet (GNN 8)

Little millet (GV 3)

Bypass protein

Rice (GNR 6)

Pseudomonas fluroscence in Finger millet

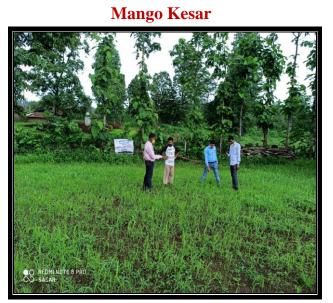
PERFORMANCE OF FLDs (Rabi-Summer, 2020-21)

Azadirachtin in Okra

Sorghum CSV 21 F

Cue lure Trap

Bypass fat

FLDs GIVEN, Other Scheme (2020-21)

Green Gram (GM 6)

Turmeric (GNT 2)

Mango fruit trap

FLD-CSV 21F Sorghum

Oyster Mushroom

FLDs Given, KVK regular & Other scheme

(ongoing, summer 2020-21)

Bypass Fat & Bypass Protein

Pigeon Pea (GT 105) – Adaptive trail

Aloevera (INGR 13043)

On Farm Trail

Sowing method in finger millet

Spacing management in pigeon pea

Varital assessment of tomato

Varital assessment of Turmeric

Control of Blast disease in finger millet

Control of wilt in Gram

On Farm Trail

Effect of concurrent use of mineral mixture and deworming on growth rate of calves

Effect of supplementing mineral mixture and concentrate on body growth performance in calves

Field visit

FLD Visit

OFT Visit

Lecture delivered

Scientist Visit to farmers field

Farmer visit to KVK

Diagnostic visit

Exposure visit

Kisan Gosties

Field day

Farmers fair/ Krishi mela

Method demonstrations

Farmers Scientist interaction

Farmers meeting

TV/Film show

Exhibition

Seedling preparation

Farm School

Advisory

Plant Health Clinic-Diagnostic services

Celebration of important days

Mahila Krushi Diwas

Poshan Abhiyan

Van mahotsav-2020

Vigilance Awareness Week

World Food Day

DEMONSTRATION UNITS AT KVK FARM

Seed production (Gram - GG 5)

Net House

Sprinkler Irrigation Unit

Drip Irrigation Unit

Vermicompost Unit

NADEP Compost Unit

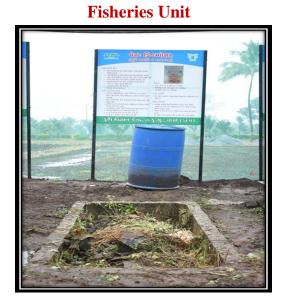
DEMONSTRATION UNITS AT KVK FARM

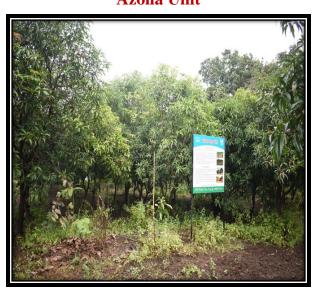

Mushroom Unit

Azolla Unit

Waste-decomposer Unit

Mango (Ultra-High Density)

Organic Farming of Mango

DEMONSTRATION UNITS AT KVK FARM

Panchagvya Unit

Agniastra Unit

Jeevamrut Unit

Turmeric -GNT 1 and GNT 2

Kitchen Garden

TECHNOLOGY WEEK

Day - 02

Day - 03 Krishi mela

Day - 04 Krishi mela with Exhibition

Day - 05 Bee keeping Seminar

Technology week

Special Programme

KVK Review meeting

News Paper coverage

શુક્રવાર, તા.૩૧-૦૧-૨૦૨૦ | નવસારી :

वधर्ष कृषि विशान केन्द्र द्वारा ग्लो जल પોટેટો કોન્કલેવનું જીવંત પ્રસારણ

ડાંગ જિલ્લાના કૃષિ વિજ્ઞાન કેન્દ્ર અને કોલેજ ઓફ એગ્રિકલ્ચર, વઘઇના સહયોગથી ગ્લોબલ પોટેટો કોન્કલેવના કાર્યક્રમનું ગાંધીનગરથી જીવંત પ્રસારણ કરવામાં આવ્યું હતું. આ કોન્કલેવનો મુખ્ય ઉદ્દેશ્ય બટાકામાં સંશોધન, વેપાર ઉદ્યોગ तथा मूल्यवर्धन स्थापी नवी तड़ो प्रडाशित કરવાનું હતું. આ કાર્યક્રમમાં કૃષિ વિજ્ઞાન કેન્દ્રના વરિષ્ઠ વૈજ્ઞાનિક અને વડા જી.જી.ચૌહાણ અને એગ્રિકલ્ચર કોલેજના આચાર્ય ડો.જે.જે.પસ્તાગિયાની ઉપસ્થિતિમાં યોજાયો હતો

આ પ્રસંગે ભારતના વડાપ્રધાન નરેન્દ્ર

મોદીએ દેશના તમામ ખેડૂતોને સીધો સંવાદ કરી આગામી વર્ષોમાં સિંચાઇ અને કૃષિની નવી યોજનાઓ ફાળવવાની વાત કરી હતી. તદઉપરાંત ખેડૂતોની આવક બમણી કરવામાં બટાકાના પાકની અગત્યતા તેમજ બટાકા ઉત્પાદનમાં ગુજરાતનો કાળો અને મૂલ્યવર્ધન થકી વધારે આવક મેળવવાની વાત કરી હતી. આ કાર્યક્રમમાં ગુજરાતના પાત કરા હતા. આ કાવક્રમમાં ગુજરાતના મુખ્યમંત્રી વિજય રૂપાણીએ કહ્યું હતું કે દુનિયામાં ભારત દેશ બટાકા ઉત્પાદનમાં અગ્રેસર છે અને દૂપ ટકા લોકો બટાકા ખાય છે. યુનાઇટેડ નેશન્સ દ્વારા વર્ષ ૨૦૦૮ ને બટાટા આંતરરાષ્ટ્રિય વર્ષ તરીકે ઉજવવામાં આવ્યું હતું.

10 SANDESH

THURSDAY, 27.02.2020

ખેડૂતોની આવક બમણી કરવા નિષ્ણાતોનું માર્ગદર્શન ખેડૂતોને અલગ અલગ ક્લસ્ટર બનાવી પરંપરાગત કૃષિતરફ વળવાનું આહ્વાન

ાંચાલા વર્ષ અંતર્ ટેક્નોલોજી સપ્તાલ દરમિયાન કૃષિ વિજ્ઞાન કેન્દ્ર નેતાલા કાંગ અને પ્રતીવારી ખાતા હારા કૃષ્ણ આવાદ અપાસ ખેતીવારી ખાતા હારા કૃષ્ણ આવાદ અપાસ્ત્ર સાજવામાં આવ્યા હતા. પહેલા અને બીજા દરવસે બિરિયયક સાપુતારા ખાતે પરંપરાગત ફિલ્સ કિશ્સ ચીજના હેલ્ળ ઉત્પાદન થયેલા કૃષ્ણ વિકાસ ચીજના હેલ્ળ દર્ભાદન થયેલા સંભિત ખેત પેદાશોની વેચાણ ઘેળો અને સંભિત ખેત પેદાશોની વેચાણ ઘેળો અને સંભિત કરી આવાદ હતું. જેમાં ખેડુતોને સંખાદીત કરી આવાદ હતું. જેમાં ખેડુતોને સંખાદીત કરી આવાદ હતું. જેમાં ખેડુતોને સંખાદીત કરી આવાદ હતું. જેમાં ખેડુતોને સંખ્યા હતું સ્ત્ર કર્મા હતું કહ્યા ક્રમા બધાર કૃષ્ણ, સાપુતારા બરોડા ગુજરાત સામીજ બેંક તેનું સાપુતારા બરોડા ગુજરાત સામીજ બેંક તેનું સાપુતારા કૃષ્ણ ત્યા કૃષ્ણ ક્રમા બરોડા પ્રત્યાની માહિતી આપવામાં આવી હતી. ત્રીજ તને સોશા દ્વિસ દરમિયાન જામલાપાડા-રંભાસ તને સોશા દ્વિસ દરમિયાન જામલાપાડા-રંભાસ

કરાયું હતું. જેમાં ન્યુ ઇન્ડિયા મંઘન સંકલ્પથી સિદિ અને કિશન અને એકિક્સર મિકેનાઇઝેશન જેવી થીમ હે કરવાની સિદા અને અંકિક્સર પાલેલ્ટ્સ સુરક્ષા. સેન્સિય ખાલર તે કરવાની વિદ્યાર પાલેલ્ટ્સ સુરક્ષા. સેન્સિય ખાલર તે કરવાની વિદ્યાર પાલેલ્ટ્સ સુરક્ષા. સેન્સિય ખાલર તે કરવાની વિદ્યાર પાલેલ્સ સુરક્ષા. એલ્ડિયા વિપા કરવાની સુર કરવાની પાલેલ્ટ સુરક્ષા અલગ વિદ્યાર્થી અલગ કરવાની પાલેલ્ટ સુર મોલોલ્ટ સ્થા પાલેલ્ટ સુર માર્ચ કરવાની પાલેલ્ટ સુર્યાલેલ્ટ સુર માર્ચ પાલેલ્ટ પાલેલ્ટ સુર માર્ચ પાલેલ્ટ સુર માર્ચ પાલેલ્ટ સુર માર્ચ પાલેલ્ટ સુર માર્ચ પાલેલ્ટ સ્થા સુર માર્ચ પાલેલ્ટ સુર માર્ચ પાલેલ્ટ સ્થા સુર માર્ચ પાલેલ્ટ સુર માર્ચ પાલેલ્ટ સ્થા સુર માર્ચ પાલેલ્ટ પ

ही : ११, थे. એन. शोपिंग सेन्टर, हूथिया तत પ્લાસ્ટિક સે રક્ષા, સ્વચ્છતા હી સુરક્ષા થીમ આધારિત કાર્યક્રમ યોજાયો

વઘઇ કૃષિ વિજ્ઞાન કેન્દ્રમાં જનજાગૃતિ માટે સ્વચ્છતા પખવાડિયા ઉજવણી

સુરણની ખેતી - વૈજ્ઞાનિક અભિગમ સાથે

ાન્ય પાક, કઠોળ પાક પછી કંદમૂળ વર્ગના પાક મોખરાનું સ્થાન ધરાવે છે. સુરણને "કંદમૂળ પાકોના રાજા" તરીકે પણ ઓળખવામાં છે. ભારતમાં લગભગ 15 જેટલા વિવિધ કંદમૂળના પાકોની ખેતી કરવામાં આવે છે. સુરણનો પાક સારૂ ઉત્પાદન આપતો પાક છે અને વધુમાં તેના કંદ કોઈપણ જાતના નુકશાન વગર લાંબા સમય સુધી સંગ્રહી શકાય છે. સુરણ એ ઉપ્ણ કટીબંધથી માંડીને સમશીતોપ્સ કટીબંધમા થઇ શકે તેવો કંદમૂળ પાક છે. સુરણના કંદમાં ૧૮% સ્ટાર્ચ, ૧-૫% પ્રોટીન અને ૨% ચરબી હોય છે. સુરણ ને સામાન્ય રીતે રાંધીને ખાવામાં આવે છે. ભારતમાં વર્ષ ૨૦૧૬-૧૭ માં ૨૬,૦૦૦ હેક્ટર વિસ્તારમાંથી E,46,000 मेट्रीड टन श्रेटबु સુરણનુ ઉત્પાદન થયુ છે.

જણાવ્યા પ્રામાણે સુરણ હળવું, આગામી અંકમાં પ્રસીદ્ધ થશે.

ગરમ, કફ તથા વાયુનાશક, ભૂખ લગાડનાર તથા પિત્ત કરનાર છે. સૂરણનો ઉપયોગ હરસ મસા મટાડવામાં, લિવરના રોગો, બરોળના રોગો, સોજા, કૃમિ, આમવાત, કેન્સર,ઉદરશૂળ, શ્રાસ, મેદવૃધ્ધિ વગેરે રોગોમાં થતો આવ્યો છે.

સુરણની ખેતી માટે ઉપયોગી ઔષધિય ગુણ: આયુર્વેદ માં બાકીની માહિતી કૃષિ પ્રભાતનાં

હર્ષદ એ. પ્રજાપતિ યેજ્ઞાનિક (બાગાયત), ડો. સાગર પટેલ વૈજ્ઞાનિક (પશુપાલન), બીપીન વહુનીયા, યૈજ્ઞાનિક (પાક સંરક્ષણ), ડો. જી.જી. ચોહાણ, વરિષ્ઠ યેજ્ઞાનિક અને વડા, ડો. જીજ્ઞેશ ડોબરિયા, યેજ્ઞાનિક (વિસ્તરણ શિક્ષણ), ડો. પ્રતિક જવિયાં, વૈજ્ઞાનિક (सस्य विज्ञान)

કषि विज्ञान डेंद्र, नवसारी ड्रिष મોબાઇલ નંબર: **68568 30666**

ફળ નર્સરીનું આયોજન કરતી વખતે ધ્યાનમાં રાખવાની બાબતો

(7)નર્સરીમાં બહારથી પશુઓ સારા નીતારવાળી, ભરભરી હોવી રહેલા કામદાર(મજૂર) એ પણ એવા માલસામ આવીને નુક્સાન ન કરે તે જોઈએ જ્યોનનાં પીએચ-આંકારપ બીજો મહત્વનો ઉપયોગી રહ્યોત આપથી નર્કદીની વિવિધ પેઠાશ માટે નર્કદીની ચારે બાજુ વાડ યી ૭૫ હોવું જોઈએ. જમીન છે. આપશી નર્કદીમાં ચાલતા જેવી કે તૈયાર કરેલ રોપાંકલમને બતાવલી જોઈએ. શારથી પૂક્ત હોવી જોઈએ ત્યારે, વિવિધ ઓપરેશનો જેવા કે સલામત અને સારી દીતે નિકાસ शिक्वामां आवता छोउने અનુકુળ, સારા નિતારવાળી તથા કળદુપ હોવી જોઇએ. રોનર્સરીની જમીન સમતલ કે (શોનર્સરીમાં બીજ ખાતર તથા કાળી ચિકલી જમીન રેતાળ ખરાબ કલમ બાંધવી કલમની જાળવણી કરી શકીએ છીએ.

સાધારણ ઊંચી જગ્યાએ પસંદ રોનર્સરી સ્થળની નજીદમાં

4)નર્સરીનં સ્થળ પાકા રોડની નજીક હોવું જોઇએ જેથી ચોમાસામાં વાહનો દ્વારા જરૂરી માલસામન અને રોપાઓની હેરફેર કરવામાં

અન્ય જરૂરી સાધનો ભરવા માટે nitaaravaaLનિતારવાળી અને કરવી,નીંદામણ

જોઇએ

આવતા કળપાકોના રોપા/કલમ કરેલ વિસ્તાર રેલવે સ્ટેશન અથવા પસંદ કરવા. બસ સ્ટેશનની નજીક હોવી જોઈએ. નર્સરીમાં ઉછેર કરવો. નર્સરી માટે જરૂરી ભૌતિક

પસંદગી કરવી જોઈએ. છાંયાની નર્સરી બનાવતા પહેલા જ વિસ્તારની કરાવવું જોઈએ.

કરવું,પાશી (૬) માત્રછોડ:

મકાન/છાપરાની વ્યવસ્થા કરવી જેનો પી.એચ. આંક ૮.૦ થી વધારે આપવું,દવા છાંટવી,છટણી અને નર્સરીની સકળતા માટે માતૃછોડ હોય તેવી જમીન કોઈ પણ સંજોગોમાં કેળવણી કરવી વગેરે ઓપરેશનો એ સૌથી મહત્વપૂર્ણ પરિબળ છે. પિયતપાણીની સગવડ હોવી (9)આપણા વિસ્તારને અનુકુળ પસંદ કરવી નહી. નર્સરી માટે પસંદ માટે કુશળ અને હોશિયાર મજૂરો નર્સરીમાં માતૃર્છોડનું

> નર્સરી માં શરૂઆતની અવસ્થામાં વિવિધ સ્વયંસંચાલિત અને માનવ અલગ અલગ પ્લોટ હોવા જોઈએ સંતા**દાનો** આજુબાજુ પવન અવરોયક વાડ સંચાહિત ઉપકરણો માટે વીજળી માતૃછોડ પર જંતુનાશકો અને (૧) **જમીનની પસંદગી** બનાવવી જોઈએ. આવશપક છે. વારંવાર વીજળીનો ફુગનાશકના છેટકાવ દ્વારા જીવાતો : કળપાકોની નર્સરી માટે જમીન (ર)**પાણીની સગવડ :** પુરવઠો ખોરવાતો હોય તેવી અને રોગોનું નિયમિતપણે નિયંત્રણ

ું નહીંનું સ્થા ગાયકહેરની એ મૂળવૃત ભીતક કેસાબ છે, જે નહીં માટે પૂરતા પ્રમાલમાં અને જગ્યાએ નહીં બનાવતા આપશાં કરવાનું હોય છે. માતૃછોડ એ નજીક હોવું જોઈએ જેથી વિસ્તારમાં નહીં બનાવવાની છે ખાતરીપૂર્વક સ્થિપોની સગવડાથી થશા કામકાજ વારંવાર અટકી માતૃગુત પરાવનું હોવું જોઈએ. નકેરીમાં કામ કરતા માલસો ત્યાના ઉપલબ્ધ સંકાયનોનો પણ જમીન સૌથી વધુ મહત્વપૂર્લ છે. જવાનો ભય રહેતો હોય છે. માતૃજોઇનું વાયેવર એ કોઈ રાજ્ય સમયસર માર્ગ શકે. આયોજન કરતા પહેલા અભ્યાસ નર્સરી માટે ઈપલબ સર્વિયાઈનું (**પ)રસ્તા અને વાહનવ્યવહાર** સરકાર દ્વારા પ્રમાણિત નર્સદી અથવા હોનસંત્રી માટે આશો-પાતથો છાંયો કરવો જુરી છે. નર્સદી બનાવ્યા પાણી બદાબર છે કે નહી તે માટે : એક વાર નર્સરીનું કામાજ શરૂ કૃષિ પૂર્વનર્સિટીની નર્સરીયાથી રહે તેવા વૃથવાયા સ્થયની પછી આવતી જ્યોનની સનસ્યા માટે પાણીનું લેબોસ્ટીમાં પરીક્ષક થાય પછી સામાનના પરીવસન ખરીદીને રોયલી કરવી ક્ષેદીએ.

માટે સારા રસ્તા હોવા જરૂરી છે. વ્યવસ્થા ના હોય તો છત્યા માટીના નવુનનું પરીક્ષક કરાવું (3)ક્રમક્રાસ્ટ: નર્સરી સારા રસ્તા અને વાલનવવ્યદારને <mark>સ્ટકેશ પટેલ દ્વર્ધક પ્રખ્યાદે</mark>, આપતા તુશે છેગ્રેગ્લ જોઈએ. જોઈએ. જોઈએ. વિસારની જમીન કળદુપ, બનાવતી વખતે આપત્રી પક્ષે કરણે આપની નર્સરી માટે જરૂરી **૭૨૫૫ પટેલ** ડ્ર**કો. સાઝર પટેલ**

વાવેતર હોવું જરૂરી છે. માતૃછો: (૪)વીજળી: નર્સરીમાં ચાલતા માટેની અલગ-અલગ જાત માટે

ફળ ઝાડના રોપા-કલમો તૈયાર કરવા જુદા-જુદાં ક્યારા વિશે જાણો (અ) ખાડા ક્યારા : ઓછા ક્યારામાં નિતાર તથા પોચારો સારો વરસાદવાળા વિસ્તારમાં અથવા રહેતો હોઇ બીજનો ઉગાવો ઝડપથી ચોમાસા બાદ જ્યારે કળાઉ વૃક્ષના થાય છે તથા કટકા કલમ રોપવાથી

ચોમાસા બાદ જ્યારે ફળાઉ વૃક્ષના બીજમાંથી રોપા ઇછેરવા હોય ત્યારે આ પ્રકારના ક્યારા વધુ અનુકુળ આવે છે. આવા ક્યારા જમીનની સપાટીથી નીચા હોય છે. આવા ક્યારામાં દાડમ, જામકળ, આંબા, લીંબુ, કરમદા, વગેરે કળાઉ વૃક્ષોના રોપા ઉછેરી શકાય છે. (બ) ગાદી ક્યારા: જે જમીનની નિતારશક્તિ નબળી હોય અથવા વધુ વરસાદવાળા વિસ્તારમાં આ પ્રકારના ક્યારા અનુકુળ આવે છે. આવા ત્યારા અનુકુળ આવે છે. આવા

વરસાદવાળા વિસ્તારમાં આ પ્રકારના ક્યારા અનુકુળ આવે છે, આવા ક્યારા જમીનની સપાટીથી 15 થી 20 સે.મી. ઊંચા હોય છે, આવા ક્યારામાં પપૈયા, લીંબુ, કરમદા, જામકળ, આમળા તથા અન્ય કળઝાડના રોપા

આમળા તથા અન્ય ફળઝાડના રોપા ઉછેરવાનું અનુકુળ આવે છે. (ક) પોલિયિનની કોથળી તથા કુંડમાં છોડ 'ઉછેર : માટી તથા ખાતરના યોગ્ય મિશ્રણની કોથળી તથા કુંડા ભરીને તેમા સીધા જ બિજ રોપી છોડ 'ઉછેરવામાં આવે છે.આવી કોથળીઓ કે કુંડામાં પપૈયા, આમળા, જાંબુ, બોર, સીતાફળ, કાજુ, આમલી, કણસ વગેરેના છોડ 'ઉછેરી શકાય છે. (ડ) ટેનીના બ્યાગ : ટેનીના

થાય છે તથા કટકા કલમ રોપવાથી મુળ ઝડપથી વધારે સંખ્યામાં ફુટે છે. દાડમ, અંજીર, સરગવા, દ્રાક્ષ વગેર ફળ પાકોની કટકા કલમ આ પ્રકારના ક્યારામાં ઉછેરવામાં આવે છે.

ક્યારામાં ઇછેરવામાં આવે છે. હ્વગ નર્સરી કે (ટ્રે): પ્લગ નર્સારીમાં પ્લાસ્ટીકની ટ્રે નો ઉપયોગ કરવામાં આવે છે જેમા કપ આકારના ખાતર વર્મીક્મ્પોસ્ટ, કોકોપીટ, રેતી, વર્મીક્યુલાઇટ અને પરલાઇટ વગેરે મીડિયાનો યોગ્ય મિશ્રણ ભરી છોડ અથવા કટકા ઉછેરવામાં આવે છે. આ પૃથ્વતિમાં ઓછા વિસ્તારમાંથી વધાર છોડ મેળવી શકાય છે તથા છોડ કોઇ છોડ મેળવી શકાય છે તથા છોડ કોઇ પણ વિસ્તારમાં ઉગાડી શકાય છે.

વસ પરસારના ઉગાંડ કાર્ય છે. પ્રોપેગેશન હાઉસ/ચેમ્બરની ઉપયોગિતા : પ્લાસ્ટિક નેટ તથા ગ્રીન હાઉસમાં રોપાઓ ઉછેરતા છોડનો વધારે ગરમી અને ઠંડીથી બચાવ થાય છે તથા બીજના ઉગાવા માટે તથા કટકા કલમમાં મુળ ફુટવા માટે જરૂરી ભેજ તથા અર્ધ છાયા જેવી સ્થિતિ મળી રહે છે.

રાકેશ પટેલ ,હર્ષદ પ્રજાપતિ,

દૂધજન્ય રોગો અને તેને અટકાવવાં માટેના સોનેરી સૂચનો

ડો. એસ. એ. પટેલ, શ્રી. બી.એમ. વદુશીયા, ડો. પી.પી.પાંલિયા, શ્રી. એવ. ડો. એ.બી. ડોબરિયા અને ડો.છુ.જી. તીલાલ કૃષિ વિશાય કેન્દ્ર, વહેલાકી કૃષિ વિશાયી, વર્ષ્ય, કોય. ૩૯૪ ૭૩૦ Email: drsagarpatol10@nau.in

મનુષ્યની તંદુરસ્તીના વિકાસ અને તેની જાળવણી માટે જરૂરી એવા તમામ આહારતત્વો. કાંબધકા માટ કરેરા બધા તમન બાહારતાતા, દૂધમાં સમાવિષ્ટ હોવાને કારણે દૂધને એક આદર્શ અને સંપૂર્ણ આહાર કહેવામાં આવે છે. દૂધ એક એવો આહાર છે કે જે દરેક વયસમૂહ દૂધ એક એવો આહાર છે કે જે દરેક વયસમુદ્ધ જેમ કે નવજાત શિશુ, બાળક, કિશોર, યુવાન, વૃધ્ધ, સગર્ભા સ્ત્રી કે સ્તનપાન કરાવતી સ્ત્રી માટે જરૂરી છે. દૂધ એ પ્રોટીન, ચરબી, કાર્બો 'હાઈટ્રેટ, કે ઠિશાયખ, કો સ્કર્યક, મેગ્નેશિયમ, કોબાલ્ટ, આયોડીન તેમજ દૂધમાં વિટામીન 'સી' સિવાયના તમામ વિટામીનનો સારો સ્ત્રોત હોય છે. પોતાના આહારમાં નિયસિતપણે દૂધ લેતા હોય તેવા બાળકોના વજન અને ઉંચાઈ, જે દૂધ ના લેતા હોય તેવા વજુન અને ઉચાઉ, જ દૂધ કા સાહાર કાર્ય બાળકોની સરખામણીમાં વધુ હોય તેવા વૈજ્ઞાનિક અહેવાલો નોંધાયેલા છે. આથી ભલામણ કરવામાં આવી છે કે બાળકોએ ખાલાના કુરાયા ઓછામાં ઓછું ૨૫૦-૩૦૦ ગ્રામ દૂધ, પુખ્તવયના શાકાહારીઓ ૨૦૦ ગ્રામ, પુખ્તવયની બિનશાકાહારી વ્યક્તિઓ ૧૦૦ ગ્રામ તેમજ સગર્ભા અને સ્તનપાન કરાવતી માતાઓ ૩૦૦ ગ્રામ દૂધ દરરોજ લેવું જોઈએ. અત્યારે ભારતમાં રાષ્ટ્રીય ડેરી વિકાસ બોર્ડ અનસાર વ્યક્તિદીઠ ૩૭૫ ગ્રામ/દિવસ દૂધ અનુસાર વ્યાકાર્ટેટ 50 મળી રહે છે અને ગુજરાતમાં પ૯૨ શ્રામ/દિવસ મળી રહે છે. ભારત દેશમાં સૌથી વધારે ૧૧૨૦ ગ્રામ/દિવસ દૂધ પંજાબમાં મળે છે. ભારતમાં કુલ દૂધ ઉત્પાદન ૧૭૬.૩ મીલીયન ટન છે. દૂધ એ અમૃત છે અને કુદરતની મહામૂલી ભેટ છે.

દૂધ એ ખૂબ જલ્દીથી બગડી જાય તેવી વસ્તુ છે અને દૂધનાં બગડવાથી તેની સુગંધ અને સંગ્રહ ક્ષમતા નાશ પામે છે. આવું બગડેલું દૂધ વાપરવાથી ઘણાં રોગોનો શિકાર બની શકે, આમ સુક્ષ્મ જીવાલુંઓના વિકાસ માટે દૂધ શ્રેષ્ઠ માધ્યમ છે અને ઘણા બધા રોગો દ્રધ દ્વારા ફેલાય છે. જો દૂધની જાળવણીમાં પૂરતી કાળજી રાખવામાં ન આવે તો તે ઘણા સ્ત્રોતો દારા જીવાધુંગ્રસ્તથઇ જાય છે. (૧) દુધાળા પશુઓ, (૨) વાતાવરણ (જીવાણુંગ્રસ્ત વાસણો, પ્રદુષિત (પાણી, કાદવવાળું પાણી, પૂળ, માખીઓ વગેરે) અને (૩) પશુની સારસંભાળ રાખનાર વ્યક્તિઓ દૂધની જીવાશું ગ્રસ્તતા માટેનો મહત્વપૂર્ણસ્ત્રોત છે.

વિશ્વ આરોગ્ય સંસ્થા મુજબ દૂધજન્ય રોગોનું

